

pel fet de no voler agafar el tramvia enmig de la pluja. Naturalment, el reeiximent de l'obra depèn de l'habilitat de cada escriptor, però no em puc estar d'apuntar com a característica del nostre temps la dificultat a l'hora de crear veritables entitats novel·lesques o narratives riques de sentit i generadores d'un desplegament formal suggestiu. Objectiu que, no ho nego, es pot assolir també mitjançant el joc amb la previsibilitat dels elements formals o temàtics. Sovint, però, el mèrit principal de la narrativa actual es troba, si l'haguéssim de buscar, més en la intencionalitat reflexiva esmentada i en el mer joc amb la tradició que no pas en l'excel·lència literària.

Tot això no impedeix, sinó que de fet afavoreix, la llegibilitat de la narrativa que s'escriu avui dia, com és prou clar en la mateixa *Regalèssia*: he començat dient que es llegia amb extraordinària facilitat. No es tracta, evidentment, de cap desmèrit, sinó del resultat d'una escriptura ordenada i atractiva que, com també he indicat, manté l'ambició literària. El que cal constatar, però, és que la previsibilitat en les formes novel·lesques afavoreix aquest fenomen, el qual, d'altra banda, pot presentar una àmplia gamma de realitzacions: des de la major o menor complexitat que l'autor és capaç d'introduir en l'obra fins a la capacitat descodificadora de cada lector segons el seu coneixement de la tradició (no tan sols literària: a *Regalèssia*, per exemple, trobem la recreació d'escenes del cinema neorealista italià). En tot cas, una menor descodificació no sol comportar (els autors se'n guarden prou) cap obstacle seriós a la comoditat de la lectura. A Catalunya, la llegibilitat de l'actual narrativa, recolzada per l'expansió de la novella de gènere, sembla connectar amb les dèries d'alguns membres de la generació literària dels anys setanta per l'eixamplament del públic lector català. Al capdavant, i no només pel que fa a les qüestions de gènere o de comercialitat, la nostra novella actual es nodreix, tot i les lògiques noves aportacions, de noms bàsicament provinents, de manera recta o

desviada, d'aquella generació: no sembla que els autors joves de finals dels anys vuitanta, malgrat el soroll, hagin aconseguit crear una oferta prou diferenciada. La llegibilitat de la narrativa actual (i aquí ens podem remetre, per exemple, a un autor paradigmàtic de la generació dels setanta com Jaume Cabré) ha ajudat, sens dubte, a l'estat de satisfacció en relació amb la nostra novella que es pot detectar a hores d'ara en la crítica catalana i s'ha convertit, sovint, en un objectiu preferent, massa preferent, per part dels autors.

No crec que s'hagi de deduir del que acabo d'exposar que sigui impossible crear una gran obra literària des dels pressupòsits estètics i ètics que circulen avui dia i que caldria posar en relació d'una manera seriosa, gairebé gosaria dir acadèmica, amb un fenomen aparegut i desenvolupat justament al llarg dels anys setanta que, en contra del que es pensa, no s'oposa pas a la reflexió ètica: la postmodernitat. Tot i les complicacions pròpies, el cas català reproduceix les necessitats de la cultura occidental, i de l'europea en particular, de crear una literatura que es pugui llegir en plena era massmediàtica i que tingui una funció orientadora (Antonio Tabucchi en seria un bon exemple pel que fa a la novella), una literatura basada en gran mesura en el concepte de revisitació i, per tant, en el de previsibilitat i llegibilitat. En aquest sentit, la narrativa catalana, i de fet la poesia i el teatre, gèneres que de tota manera tenen les seves pròpies característiques davant el problema del públic, és perfectament homologable i, en conjunt, prou actual i atractiva. L'únic ròssec que resta de tot plegat és que ens haguem de resignar tant vegades a una literatura simplement oportuna i, encara que gairebé sempre interessant, reductivament autocomplaguda en el propi funcionament. Superar això des dels mateixos principis contemporanis, que poden actuar com a fre o com a catapulta, és, com ha estat sempre, una qüestió de talent.

VÍCTOR MARTINEZ-GIL

DDAA, *La llengua catalana al segle XVIII* (Edició de Pep Balsalobre i Joan Gratacós, revisada per Albert Rossich i August Rafanell). Barcelona, Quaderns Crema, 1995 («Assaig», núm. 16). 589 ps.

Aquest volum és la versió editada (amb notes i referències bibliogràfiques) de les deu comunicacions presentades al col·loqui *La llengua catalana al segle XVIII (en el*

250è aniversari de la «Gramàtica catalana» de Josep Ullastre). *Banyoles, 11-12 de desembre de 1993*. A aquells deu treballs se n'han afegit tres més (Ginebra, Calafat, i

Ferrer) i un utilíssim repertori bibliogràfic d'uns quatre-cents trenta títols (Rossich, i Rafanell; ps. 547-589), imprescindible en endavant per a estudis sobre el tema i l'època. L'èxit d'aquell encontre cal atribuir-lo en bona part a l'emprenedor i renovador cercle universitari de Girona d'estudis sobre història de la llengua i la literatura de l'Edat Moderna. No sent una obra de síntesi, ens hi acosta tanmateix de manera vigorosa, i de la seva lectura es desprèn un estat de la qüestió força complet dels problemes que planteja actualment l'estudi del català durant el Segle de les Llums, i de les respostes proposades.

El volum s'estructura en una introducció i tres seccions, segons la divisió temàtica del col·loqui: gramàtics i gramàtiques, usos lingüístics, i acostaments regionals. La comunicació *La llengua catalana al segle XVIII. Possibles pautes d'estudi* (ps. 15-73), de Modest Prats, és una presentació a tall introductor i dels problemes generals del tema del col·loqui. Prats sosté que seria més profitós substituir les dues aproximacions històriques anteriors (que anomena, respectivament, *decadentista* i *patriòtica*) per una nova hipòtesi, sobretot pel que fa al Principat: una sèrie de *línies de força* haurien tendit a convergir cap als volts de l'any 1770 (1768: reial cèdula de Carles III) i haurien dividit el segle, sociolingüísticament, en dos grans períodes. Per a l'autor, és al voltant d'aquest *turning-point* on caldria situar l'acceleració de la «progressiva dissociació entre una cultura superior castellanitzada i una cultura popular que continua expressant-se en català», ja notada per Josep Fontana.

Montserrat Anguera, editora de la *Grammática catalana* (1743) de Josep Ullastre, hi ret homenatge a *Intuïció i passió en la primera gramàtica catalana* (ps. 75-95) i en dona els principals trets. Tot i no ser l'obra d'un professional, és la d'un precursor que va mostrar una remarcable inquietud pel català i que va voler presentar un instrument prescriptiu, no tant per «als Genis, com als Ingénis é Ingénuos», i no limitat als aspectes ortogràfics sinó donant també cabuda a observacions de la llengua parlada coetània. El treball de Jordi Ginebra, *Notes sobre el gramàtic Joan Petit i Aguilar (1752-1829)* (ps. 97-118), ofereix algunes de les conclusions de la seva tesi de doctorat sobre la *Grammática catalana* de Petit. A més dels aspectes perifèrics (vida, obra, fonts), també hi són ponderades sintèticament altres qüestions significatives, com la motivació pràctica d'aquesta gramàtica (emmarcada en el moviment de «Institucionalització de la gramàtica escolar de les llengües vulgars» detectable a finals del XVIII), la seva intenció sistemàtica i exhaus-

tiva, la primacia que va donar a la llengua viva (ben entès: la de les persones cultivades) i el tractament innovador de punts concrets de gramàtica (per exemple, els pronoms *enclítics*, un neologisme encunyat per ell en català), que denoten una perspicàcia lingüística fora del comú. Albert Rossich, *Una qüestió d'història de la llengua a l'edat moderna: el reconeixement de la vocal neutra* (ps. 119-200), és un extens i documentat recorregut per la història i progressiva presa de consciència de l'existència de la [ə], amb un abast cronològic que depassa àmpliament el Set-cents. Les recerques de Rossich revelen l'existència d'un protoestàndard oral multiseccular, desconegut fins ara, d'arrel ortografista i recolzat en el prestigi atorgat als dialectes occidentals; aquest model va perviure fins a la reforma fabriana —que va privilegiar el dialecte central—, i illumina amb noves perspectives qüestions com la continuïtat de la reflexió sobre el català o la cèlebre polèmica sobre els finals en <-as> o en <-es>.

Llengua i ensenyament al Principat (ps. 201-44), de Xavier Moral és un assaig que ofereix unes estimacions quantitatives i dinàmiques sobre la «competència lectora i escriptora i un presumpte ús escrit de l'idioma» (o *literacitat*) de la població *masculina* de més de 7 anys. Aquest indicador és seleccionat com el més adequat per a mesurar les possibilitats d'introducció de l'espanyol. Els resultats per a 1787 (Cens de Floridablanca) són baixos pel que fa a la literacitat i impedeixen, doncs, de pensar en una gran espanyolització per via escrita —i molt menys oral—, encara que s'observa una tendència al creixement deguda al grup dels estudiants. Segons Joaquim M. Puigvert, a *Església, cultura i llengua a la societat catalana del Set-cents* (ps. 245-86), les posicions que va adoptar l'església catalana en relació amb la llengua van ser «moltes, variades i canviants». Mentre que el català va ser la llengua principal de predicació i dels catecismes, per òbvies raons pastorals, els establiments d'ensenyança religiosos s'haurien espanyolitzat lingüísticament més com a reflex d'una demanda sociocultural dels estrats superiors (ascensió social a través de càrrecs, comerç interior amb Espanya) que no pas com a efecte d'exigències governamentals. Pel que fa a la formació del clero, postula una relació entre l'obertura de seminaris i l'adopció progressiva de l'espanyol com a llengua vehicular de cultura en aquest àmbit, política impulsada des de l'episcopat. La cèdula de 1768 hauria estat capital en el procés d'espanyolització en aquestes tres àrees d'ús. August Rafanell pren en consideració, a *La invenció d'una tradició. L'emèrgència dels dialectes en la llengua literària* (ps. 287-

328), alguns indicadors, sobretot morfològics, que es realitzaven a l'època en covariació; aquests indicadors li permeten postular l'existència d'un determinat model tradicional de llengua literària (o més precisament, llibresca), comú a tot el domini lingüístic llevat del País Valencià, que és explícitament deixat de banda a causa de la seva especificitat. Sobre això últim, vegeu el recent treball del mateix autor, A. Rafanell, *Les idees sobre l'apitxat a l'edat moderna*, «Estudi General», núm. 14 (1984 [1985]), ps. 13-47. Aquest protoestàndard escrit, però, s'hauria esquarterat a finals del XVIII en incorporar-s'hi les innovacions de la llengua parlada (*dialectalismes*), en una tendència propiciada pel que l'autor anomena *l'imperatiu realista* i també per la crisi de l'edició en català.

En un treball recolzat en abundants fonts primàries, Joan Armangué ressegueix, a *La llengua i la literatura a Sardenya* (ps. 329-57), les fites de la progressiva reducció d'usos del català (llengua culta de comunicació, en concurrència amb l'espanyol, del patriciat urbà, de l'administració civil i eclesiàstica, i fins i tot llengua literària): primer en favor de l'espanyol i després de l'italià. La part dedicada a la literatura ofereix una síntesi de les obres i autors sards de l'època en llengua catalana —sobretot de l'Alguer—, i ressalta les figures d'Antoni Miquel Urgias i tres membres de la família Simon. Armangué ha descobert que un d'aquests últims, Mateu Lluís, i Urgias identificaven de manera explícita l'alguerès amb el català en 1780, i fins el 1823, respectivament; i que el primer reportava, alhora, que en aquell temps la llengua catalana era parlada encara «*in quasi tutti li monasteri di monache*» de l'illa. Rosa M. Calafat documenta a *La imposició de l'espanyol a l'alta administració pública mallorquina. Mecanismes i estratègies de poder* (ps. 359-85) el conflicte lingüístic a la Mallorca del Set-cents. Els indicadors presos en compte, segons documents arxivístics mallorquins de primera mà, són, d'una banda, les mostres de bel·ligerància de les autoritats borbòniques en favor de l'extensió de l'espanyol, molt especialment gràcies a l'Audiència i al trasllat de funcionaris espanyols, però també a través de l'alt clero i la milícia i de les noves disposicions sobre l'administració local i l'ensenyament; i, de l'altra, els indicis de resistència a l'espanyolització (no sols lingüística) d'institucions com l'Ajuntament de Palma i la Universitat. *La llengua a València* (ps. 387-425), d'Emili Casanova, comprèn una sinopsi de l'estat i ús social del català valencià al segle XVIII, exposa la visió sociolingüística o l'aportació al coneixement del català valencià de quatre autors

poc coneguts o inèdits (Gabriel Ferrandis, Joan Antoni Mayans, Teodor Tomàs i Josep Esplugues), i ofereix una succinta descripció del valencià de l'època, «tots els trets [del qual] o són ja fets a l'entrada del XVIII o s'hi acaben d'afaiçonar». Finalment, edita en un dels apèndixs una selecció d'entrades del diccionari valencià-espanyol, inèdit, de J.A. Mayans (1787). Quant a Menorca, tradicionalment s'ha vingut repetint un tòpic un xic idíllic sobre sobre el seu XVIII, que inclou l'estatus sociolingüístic del català. Antoni-Joan Pons qüestiona a *La llengua a Menorca: entre el mite i la realitat* (ps. 469-98) que els anglesos no haguessin practicat cap mena d'imperialisme lingüístic i demostra com l'espanyol va ser la llengua que van fer servir regularment amb les autoritats locals. No menys important és l'estudi de la crisi de finals de segle quan, arran de la integració a Espanya, l'espanyol va anar sent introduït a l'escola i en els usos administratius i eclesiàstics. Francesc Ferrer i Gironès mostra, a *Resistència a la substitució lingüística al Principat* (ps. 427-67), com durant el primer quart de segle el català era plenament normal «en els àmbits quotidians, sagrats i privats», cosa que explicaria els neguits governamentals per imposar l'espanyol. Segons l'autor, cal entendre la cèdula de 1768 com un reflex de la debilitat de la política assimilacionista. Tres nòtules aporten novetats sobre tres personatges. Encara el 1788 un report promogut per Francisco de Zamora (editat ara per primera vegada) documenta múltiples resistències a l'adopció de l'espanyol com a llengua de les escoles, llevat de les religioses. Ferrer també aporta una nova visió que afebleix el sentit literal de la coneguda opinió de Campmany sobre el català: caldria tenir present el seu clientelisme respecte a l'estat i l'opinió negativa coetània sobre els vulgars en general. Finalment estableix la filiació d'Antoni F. de Tudó: significativament, mentre que el seu pare Jacint va ser cosignatari de la cèdula de Carles III, Antoni Francesc va defensar aferrissadament el català el 1792. Pep Vila estudia la dinàmica francització/resistència a *La llengua catalana al Rosselló* (ps. 499-546). Amb una significativa aportació documental, conclou, amb matisos, que el català va ser la llengua oral de les classes mitjanes i baixes fins a mitjan segle XIX, amb abundoses mostres d'ús per part del baix clero (predicació, catecismes, grup neoclàssic de Tuïr) i de producció escrita privada durant el XVIII. El punt clau és la Revolució: el francès esdevindrà la llengua de la *nation*, de la llibertat i de la raó, i és adoptada per la burgesia com a signe de *modernitat*, mentre que les llengües locals seran signe del fanatisme, la

ignorància, etc. i, doncs, un enemic a batre (*abbé Grégoire*).

Els destinataris més obvis d'aquest important recull de treballs són els historiadors de la llengua catalana, però algunes de les propostes que conté, com per exemple les de M. Prats o de X. Moral, esbossen nous horitzons que poden ser clarament aprofitats per professionals de dominis connexos. En conjunt, els treballs editats presenten un aplec significatiu de noves hipòtesis i mètodes d'anàlisi i també de materials poc coneguts o inèdits; d'altra banda, són recíprocament enriquidors,

cosa que contribueix a augmentar-ne sensiblement el valor, en posar de relleu les mancances en un camp determinat o altre. Finalment, han d'ajudar a donar nova llum sobre la situació lingüística i cultural prèvia a la Renaixença. Les biblioteques universitàries i els grups de recerques històriques del període faran bé d'adquirir aquest recull, mentre esperem que es repeteixin iniciatives com la del Colloqui de Banyoles per a altres períodes, en especial dels segles immediatament anteriors.

VICENT DE MELCHOR